

Odling av gemenskaper i andelsjordbruk

Rosmarie Sundström

Självständigt arbete • 30 hp
Sveriges lantbruksuniversitet, SLU
Institutionen för stad och land
Agronomprogrammet – landsbygdsutveckling
Uppsala 2024

Odling av gemenskaper i andelsjordbruk

Cultivating community in agriculture

Rosmarie Sundström

Handledare: Emil Sandström, SLU, Institutionen för stad och land
Examinator: Malin Beckman, SLU, Institutionen för stad och land

Omfattning: 30 hp
Nivå och fördjupning: Avancerad nivå, A2E
Kurstitel: Självständigt arbete i landsbygdsutveckling
Kurskod: EX0890
Program/utbildning: Agronomprogrammet – landsbygdsutveckling
Kursansvarig inst.: Institutionen för stad och land
Utgivningsort: Uppsala
Utgivningsår: 2024
Omslagsbild: Rosmarie Sundström
Elektronisk publicering: <https://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Andelsjordbruk, gemenskap, alternativa matsystem, organisering

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land

Avdelningen för landsbygdsutveckling

Sammanfattning

Syftet med den här studien är att bidra med kunskaper om hur gemenskaper uppstår och utvecklas i andelsjordbruk i Sverige. Genom enkäter, intervjuer och observationer undersöker studien vad som karaktäriserar gemenskaper samt hur de organiseras och utvecklas i andelsjordbruk.

Resultaten visar att det i andelsjordbruk framför allt uppstår och utvecklas gemenskaper baserat på olika incitament och värderingar kring medlemskap och arbete. Konsumenterna ansluter sig till andelsjordbrukens medlemsgemenskaper för att få ekologiska och lokala grönsaker samtidigt som de vill stötta en lokal producent. Även om de flesta initiativtagare tycks starta sina andelsjordbruk på egen hand utvecklar de efterhand arbetsgemenskaper tillsammans med anställda, volontärer, engagerade medlemmar och/eller praktikanter.

Medlems- och arbetsgemenskaper i andelsjordbruk karaktäriseras av att vara olika stora, och mer eller mindre personliga och formella. I jämförelse med andra alternativa matsystem såsom REKO indikerar resultaten att det kan finnas en högre grad av personlig gemenskap i andelsjordbruk – med fler och djupare sociala och inkluderande inslag för både producenter och konsumenter.

De utmaningar som gemenskaper i andelsjordbruk står inför är på många vis kopplade till hur rörelsen för alternativa matsystem kan växa i Sverige. Troligen kan en väg framåt förstås genom att diskutera frågor om medlems- och arbetsgemenskaper kopplat till modellen för andelsjordbruk.

Nyckelord: Andelsjordbruk, gemenskaper (community), alternativa matsystem, organisering, gemeinschaft-gesellschaft, Community Supported Agriculture (CSA).

Abstract

The purpose of this study is to contribute with knowledge about how communities develop in Community Supported Agricultures in Sweden. Through surveys, interviews, and observations, this study analyses how communities in Community Supported Agricultures are characterized, organized, and developed over time.

The result shows how communities in Community Supported Agricultures develop and how they are organized based on different incentives and values linked to membership and work. People take part in Community Supported Agriculture as consumers wanting to receive ecological local vegetables while at the same time supporting a local producer. Even though most initiators of Community Supported Agricultures are “alone” in the beginning, the producers develop work teams with employees, volunteers, engaged members or trainees.

Members’ groups and work teams in Community Supported Agricultures are of different size, both informal and formal character and they are characterized by more of intimate relations compared to other alternative food networks in Sweden.

The challenges that communities in Community Supported Agricultures are facing are in many ways closely connected to how the movement of the alternative food networks can grow in Sweden. How to approach it can probably be understood by discussing questions about member’s groups and working teams linked to the model of the Community Supported Agricultures.

Keywords: Community, alternative food networks, organization, gemeinschaft-gesellschaft, Community Supported Agriculture (CSA).

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	5
1. Inledning	7
1.1 Gemenskapsstöttade jordbruk	7
1.2 Syfte och frågeställningar	9
2. Bakgrund	10
2.1 Presentation av andelsjordbruk	10
3. Vägledande begrepp.....	13
3.1 Gemenskap och gemenskaper	13
3.2 Organisering och utveckling.....	14
4. Metod.....	15
4.1 Urval av andelsjordbruk	15
4.2 Intervjuer och observationer	15
4.3 Nationella enkäter	16
4.4 Tematisering och analys	17
Resultat och analys.....	18
4.5 Olika former av gemenskaper.....	18
4.6 Värdegenskaper för hushåll.....	20
4.6.1 Värden inom medlemsgemenskaper	20
4.6.2 Behov inom medlemsgemenskaper	22
4.7 Platsgemenskaper för hushåll.....	23
4.7.1 Platsgemenskaper på hämtplatser	23
4.7.2 Platsgemenskaper på gårdar.....	24
4.8 Värdegenskaper för producenter	26
4.8.1 Värdegenskaper kring aktivism	26
4.8.2 Värdegenskaper kring modellen	27
4.9 Olika former av arbetsgemenskaper.....	30
4.9.1 Producentdrivna arbetsgemenskaper.....	30
4.9.2 Medlemsdriven arbetsgemenskap.....	33
5. Diskussion	35
5.1 Gemenskaper i andelsjordbruk	35
5.1.1 Baserat på medlemskap	36

5.1.2 Baserat på arbete	36
5.2 Alternativa matsystem i Sverige.....	37
5.2.1 En starkare rörelse för andelsjordbruk	38
6. Slutsats	39
Referenser.....	40
Bilaga 1.....	43
Intervjufrågor initiativtagare/producenter	43
Intervjufrågor medlemmar	43
Enkätfrågor initiativtagare/producenter.....	44
Enkätfrågor medlemmar	46

1. Inledning

Sveriges matsystem¹ står inför stora utmaningar vad gäller att bli mer hållbart och resiliент². Vår produktion av mat har en negativ påverkan på miljön såsom försurning och övergödning, och jordbruket står för 14 procent av landets totala utsläpp av växthusgaser (Naturvårdsverket 2024). Omkring 80 procent av maten produceras ekologiskt (Jordbruksverket 2023). Fem livsmedelskedjor utgör 99 procent av landets dagligvaruhandel (Axfood u.å.), och 95 procent av de livsmedel som de fem kedjorna säljer är inte ekologiska (Svensk Dagligvaruhandel u.å.). Hälften av maten som vi konsumerar i Sverige är importerad (LRF 2023).

För ett mer hållbart och resiliент matsystem i Sverige krävs en ökad miljö- och klimatvänlig produktion och konsumtion, samt ett minskat beroende av import och att makten över vad vi äter inte innehas av bara en handfull livsmedelsföretag.

Sedan mitten av 2010-talet har en motpol till Sveriges livsmedelssystem växt fram i form av alternativa matsystem med ekologiska matproducenter som säljer och distribuerar sin mat direkt till konsumenter. Framför allt har 220 REKO-ringar startats som samlar omkring 800 000 konsumenter (Hushållningssällskapet u.å.). Ett annat alternativt matsystem som också har ökat i antal är andelsjordbruk. Det finns omkring 100 andelsjordbruk (Andelsjordbruk Sverige u.å.) med i snitt 40 medlemmar vardera i Sverige (Källgren 2021).

1.1 Gemenskapsstöttade jordbruk

På engelska heter andelsjordbruk vanligen Community Supported Agriculture (CSA) som kan översättas till gemenskapsstöttade jordbruk. Av det internationella namnet framgår det att varje andelsjordbruk har en stöttande gemenskap. Enligt den internationella definitionen av andelsjordbruk baseras gemenskapen på ett partnerskap mellan producenter och konsumenter om att dela på de risker, belöningar och ansvar som kommer med att producera mat (URGENCEI 2016). Partnerskapet ingås när konsumenter blir medlemmar i ett andelsjordbruk genom

¹ ”[...] alla komponenter (miljö, människor, företag, resurser, processer, infrastruktur, och institutioner) och aktiviteter som är kopplade till produktion, förädling, distribution, tillagning, och konsumtion av livsmedel och hantering av restprodukter. Detta i syfte att förse befolkningen med mat.” (Jordbruksverket, 2021)

² ”[...] förmågan att stå emot och klara av en förändring, samt återhämta sig och vidareutvecklas.” (MSB, 2013)

att köpa en andel mat som kommer att produceras under en säsong. Vanligen rör det sig om en variation av grönsaker men det förekommer även andelsjordbruk som producerar mejerivaror, kött, ägg och honung (Andelsjordbruk Sverige u.å.).

Eftersom medlemmar i andelsjordbruk ofta betalar i förskott kan produktionen av mat underlättas. I andelsjordbruk delar medlemmar och producenter på de risker som är förenade med att producera mat. Samtidigt kan medlemmar få ett visst inflytande över vad som ska produceras, och medlemmar kan också ha möjlighet att hjälpa till och lära sig om hur det går till att producera mat i andelsjordbruk (Schneider & Stehrenberger 2023).

Andelsjordbruk kan antingen initieras av konsumenter som anlitar en producent eller av producenter som knyter konsumenter till sig (Access to Land & URGENCI 2017). I Sverige bedrivs andelsjordbruk i olika företagsformer såsom enskild firma, ekonomisk förening, aktiebolag eller som lantbruk. Andelsjordbrukens storlek skiljer sig åt vad gäller produktionens storlek och antal medlemmar, samt hur många som arbetar och hjälper till i andelsjordbruk. Arbetet i ett andelsjordbruk kan bedrivas mer eller mindre avlönat och ideellt.

Tidigare forskning om andelsjordbruk

Enligt en internationell litteraturöversikt av alternativa matsystem (Afiff et al. 2023) har producenter i andelsjordbruk svårt att få ut en skälig lön för arbetet som de lägger ner, och brottas de med en hög arbetsbörda och avsaknad av tillräckligt stöd. Andelsjordbruk uppfyller sällan kriterierna för att få statliga jordbruksstöd och är många gånger beroende av tillfälliga projektstöd (ibid.). För att klara av dessa utmaningar efterlyser producenter mer hjälp från sina medlemmar samt bättre villkor för småskaliga jordbruksprocenter i samhället (ibid.). En hög grad av samverkan mellan producenter och konsumenter kan minska andelsjordbrukens beroende av hjälp från samhället (Doernberg et al. 2019).

Att vara medlem i ett andelsjordbruk kan för många konsumenter innebära att behöva ställa om sin kosthållning. En ungersk studie av Bárdos et al. (2019) visar att introduktion om och löpande stöd i kostomställning gör det möjligt för fler konsumenter att fortsätta att vara medlemmar i andelsjordbruk. Dels i att hantera en relativt stor mängd varierade grönsaker på samma gång, vilket kräver kunskap om förvaring, tillagning och förädling av grönsaker (ibid.). Dels vad gäller andelsjordbruket och dess betydelse i ett samhällsperspektiv, då det kan motivera medlemmar att ställa om sin kost (ibid.). I många andelsjordbruk tillhandahålls passande recept och information om förvaring och förädling av grönsaker, och en del medlemmar delar emellanåt också själva recept, tips och råd om mat med varandra i exempelvis Facebookgrupper.

1.2 Syfte och frågeställningar

I Sverige har andelsjordbruk främst undersökts utifrån ett producentperspektiv (Sjöblom 2015; Björkqvist 2016; Nilsson & Wejåker 2016; Svensson 2018; Källgren & Nordling 2019; Bäckgren & Fransson 2019; Vandenbroeck 2019; Gunnarsson 2019; Källgren 2021). Samtidigt finns det i andelsjordbruk en stöttande gemenskap (med konsumenter som är medlemmar i andelsjordbruk) och andra former av gemenskaper för exempelvis det arbete som utförs i andelsjordbruk, vilket inte har studerats i tidigare forskning om andelsjordbruk i Sverige.

I andelsjordbruk utvecklas inte bara ett partnerskap mellan producenter och konsumenter utan även relationer mellan människor och exempelvis platser, företag, mat och matproduktion.

Syftet med den här uppsatsen är att bidra med kunskaper om hur gemenskaper uppstår och utvecklas i andelsjordbruk. För att undersöka syftet har följande frågeställningar väglett min studie:

- Vad karakteriserar gemenskaper i andelsjordbruk?
- Hur är andelsjordbruk organiserade i gemenskaper?
- Hur utvecklas gemenskaper i andelsjordbruk?

2. Bakgrund

Som jag nämnde inledningsvis kan andelsjordbruk drivas av olika former av företag såsom enskild firma, ekonomisk förening, aktieföretag eller lantbruk. Kopplat till gemenskap är det särskilt intressant med formen ekonomisk förening då det alltid är en grupp som bildar en ekonomisk förening³. Dessa grupper i ekonomiska föreningar kan kallas för företagsgemenskaper.

I det här kapitlet presenterar jag tre andelsjordbruk som är en del av den här uppsatsens undersökning, och som helt eller delvis drivs med företagsgemenskaper i form av ekonomiska föreningar.

2.1 Presentation av andelsjordbruk

Andelsjordbruket Hela jorden

Med pendeltåget från Stockholms centralstation tog resan till Kungsängen 30 minuter. Därifrån kom jag till fots ut i naturen och passerade åkrar, skog och hagar innan jag skyttade andelsjordbruket Hela jordens odling på gården Öråker. I bäddar på friland växte olika grönsaker och i ett stort växthus växte tomater. På håll skyttades några av Kungsängens höghus men annars kändes staden långt borta.

De fyra initiativtagarna till Hela jorden lärde känna varandra år 2018 på Långholmens folkhögskola och kursen ”Odlas lokalt – förändra globalt”. Året efter byggde de upp en odling och startade andelsjordbruket på mark som Öråkers gård hade upplåtit till dem. När jag var där var tre av initiativtagarna kvar i det arbetskooperativ som de hade tillsammans för andelsjordbruket, och en ny person var på väg att bli en del av arbetskooperativet.

Under 2023 hade Hela jorden omkring 40 medlemmar och fyra leveransplatser: på Öråkers gård, i ett café i Kungsängen, hemma hos en av initiativtagarna i Sollentuna samt på en kulturgård på Södermalm.

Arbetslaget för 2023 års säsong bestod av de tre initiativtagarna varav två var ansvariga för produktion och skörd, och en var ansvarig för nätverkande och

³ För att bilda en ekonomisk förening måste minst tre personer (juridiska eller fysiska) ingå i styrelsen för den ekonomiska föreningen (Verksamt.se, 2024 b).

evenemang. Vad gäller distribution hjälptes de tre initiativtagarna åt. Medlemmar bjöds löpande in till arbetsträffar, men främst i ett socialt och utbildande syfte.

För att göra odlingen ännu mer funktionell för sociala och pedagogiska evenemang planerade man att bygga pergolas, utekök och toaletter inom kort.

Andelsjordbruket Lilla Jordbruket

Efter en 20 minuters bussresa från centrala Göteborg ut på landet, såg jag från hållplatsen i Olofstorp andelsjordbruket Lilla jordbruket på andra sidan vägen. En skylt mitt i odlingen uppmanade förbipasserande att “Bli delägare i skörden!”. Förutom odling på friland och i tunnlår fanns det på gården ett par stora växthus och ett kafévåxthus för sociala evenemang.

Andelsjordbruket Lilla jordbruket startades år 2018 av tre vänner som under två år hade bott på gården som de arrenderade av Göteborgs stad. Efter att två av dem hade fått andra kall i livet fortsatte en av initiativtagarna att driva andelsjordbruket, med målet att bli Sveriges största andelsjordbruk med 1 000 medlemmar.

Under 2023 hade Lilla jordbruket 100 hushåll samt en restaurang som medlemmar. Grönsakerna till hushållen levererades dels hemma hos två hushåll (i en carport och en trappnedgång), dels på en arbetsplats, i en kyrka och i ett kommunalt skåp vid ett kulturhus.

På Lilla jordbruket är initiativtagaren verksamhetsledare och producent, och arbetar dessutom två till tre säsongsanställda inom odling, skörd och distribution, maskiner och byggen samt ekonomi.

Eftersom Lilla jordbruket befann sig i en expansiv fas fanns inte tid att bjuda in medlemmar till att delta i arbetet, men volontärer var välkomna på eget initiativ.

För att kunna göra större investeringar för den expansion som planeras på Lilla jordbruket har andelsjordbruket utvecklat ett program för privata långgivare som några av medlemmarna deltar i.

Andelsjordbruket Rikkenstorp

Utanför tågstationen i Grängesberg hämtade en av grundarna av Rikkenstorps andelsjordbruk upp mig. Efter en 20 minuter lång bilfärd, på en grusväg genom en skog, kom vi fram till den gamla gården med samma namn som andelsjordbruket. Nära de röda husen fanns odlingar på friland och i små tunnlår och växthus – gården var på en idyllisk och rofylld plats omgiven av små hagar, skog och en sjö.

Andelsjordbruket Rikkenstorp startades år 2016 av ett par där han hade hand om produktionen och hon skötte administrationen. Han var uppvåxt på gården och nu delade paret gården med hans föräldrar. Paret valde att starta ett andelsjordbruk för att kunna uppnå en rimlig ekonomi för och organisering av arbetet med grönsaksverksamheten. Inspirerade av principer från en äldre japansk modell av andelsjordbruk kallad Teikei, och exempel på hur andelsjordbruk kan vara

organiserade i bland annat Norge och Tyskland, har paret genom åren utvecklat ett nära samarbete med medlemmarna i andelsjordbruket.

Under våren 2023 bildade medlemmarna en ekonomisk förening vilket gjorde andelsjordbruket till en slags paraplyorganisation ihop med producentens bolag. Därmed lämnades ansvaret att sälja, skörda och distribuera grönsakerna över från producenten till föreningen. Producenten sköter nu enbart produktionen av grönsakerna, men får under vissa tidskrävande och arbetsintensiva moment hjälp av föreningens medlemmar.

År 2023 hade andelsjordbruket 35 andelar för medlemmar varav de allra flesta hämtade sina grönsaker på två leveransplatser i Grängesberg respektive Ludvika (i en jordkällare i en park och i en byggnadsvårdsbutik).

3. Vägledande begrepp

För att undersöka hur gemenskaper i andelsjordbruk uppstår och utvecklas analyseras studiens resultat med begrepp om gemenskap, olika gemenskaper samt organisering av arbetslag och utvecklingsfaser i företag.

3.1 Gemenskap och gemenskaper

Definition av gemenskap

Gemenskap (community) är ett samhällsvetenskapligt begrepp inom sociologi och socialpsykologi, som enligt Cohen (1985) kan definieras som en grupp av människor som delar något gemensamt med varandra, som också särskiljer deras grupp från andra grupper. Gränser mellan gemenskaper kan finnas på grund av exempelvis lagar, administration, geografi, religion, språk och symbolik såsom roller, attityder och beteenden (ibid).

Olika slags gemenskaper

Sociala relationer mellan människor kan delas in i begreppsparet gemeinschaft-gesellschaft (gemenskap-samhälle), som myntats av sociologen Tönnies (1887) (Crossman 2019). Tönnies använde sig av begreppet gemeinschaft för att beskriva gemenskaper i förmoderna medeltida byar, och begreppet gesellschaft för att beskriva det moderna samhällets affärsmässiga och formella mänskliga relationer (Stenberg 2011).

Tönnies identifierade gemeinschaft-gesellschaft i den historiska utvecklingen från rurala, småskaliga, personliga och traditionella bygemenskaper till urbana storskaliga, moderna, industriella och opersonliga samhällen (Crossman 2019).

Historiskt bestod bygemenskaper av familjer, släkten och andra bybor som reglerade sin gemenskap med hjälp av normer och regler utifrån tradition och religion. Nutidens familj- och arbetsrelaterade relationer utgår istället i hög grad från individernas personliga intressen. Gesellschaft kan därmed också ses som en form av gemenskap som är baserad på ett ömsesidigt egenintresse (Stenberg 2011). Gemeinschaft-gesellschaft behöver alltså inte ställas emot varandra utan gemenskaper kan ha inslag av båda begreppen (Loomis 2005).

3.2 Organisering och utveckling

Organisering av arbetslag

I andelsjordbruk kan det finnas gemenskaper som utför arbetet med att producera och distribuera mat (om det inte är en ensam producent som gör allt själv). Därför är det relevant att analysera arbetsgemenskaper i andelsjordbruk med teorier om hur arbetslag uppstår och utvecklas.

Enligt organisationsteori kan människor fungera bra i arbetslag när de känner förtroende för och kan kommunicera med varandra, är delaktiga i och/eller har inflytande över ett sitt arbete och har fått nödvändig utbildning och träning av en stödjande funktion (Engdahl & Larsson 2011).

En organisation kan engagera och motivera människor att vilja ingå i ett arbetslag baserat på de normer, värderingar och uppfattningar av verkligheten som finns i organisationens kultur (ibid.).

Utvecklingsfaser i företag

Som jag tog upp i bakgrunden kan andelsjordbruk drivas av företagsgemenskaper i form av ekonomiska föreningar. Hur dessa företagsgemenskaper utvecklas har i sin tur en påverkan på arbets- och platsgemenskaper i andelsjordbruk. Därför har jag valt att analysera gemenskaper i andelsjordbruk utifrån en teori om hur företag uppstår och utvecklas.

Ett företags utveckling kan enligt Greiner (2004) delas in i fem olika faser, där den första faser leder till den andra faser och så vidare. Varje fas påverkas av företagets ålder och storlek, stadier av utveckling och kriser, samt branschens utveckling. I sin tur är det företagets grundare och sedan ledarskap som tar företaget från en fas till nästföljande fas (ibid.).

En startup befinner sig i den första faser vars utveckling domineras av kreativitet, men när den nya företaget har blivit större upplevs kreativiteten till slut som för rörig, komplex och ineffektiv, enligt Greiner (2004). Då har en kris uppstått i företaget som kräver ledare med kompetens att styra upp verksamheten. I och med det tar det nya ledarskapet företaget ur den kreativa faser in i den andra faser som domineras av styrning (ibid.). Företaget växer därmed ännu mer vilket innebär att ledarskapet till slut inte kan ha koll på alla detaljer utan behöver delegera ansvar till fler ledare (ibid.).

Under den tredje faser växer företaget, enligt Greiner (2004) på grund av delegeringen, men för att sedan hålla koll på utökade verksamhetsområden uppstår ett behov av att införa mer kontroll (ibid.). Den fjärde faser handlar därför om att införa koordination av de olika områdena vilket i sin tur ökar byråkratin. För att minska på mängden byråkrati handlar den sista femte faser om ökad support och samverkan (ibid.).

4. Metod

För att undersöka hur gemenskaper uppstår och utvecklas i andelsjordbruk har jag använt mig av både kvalitativa och kvantitativa metoder. Dels har jag genomfört två enkätstudier för att få en bredare bild, fler perspektiv och en kontextualisering av många andelsjordbruk i Sverige. Dels har jag gjort semistrukturerade intervjuer och deltagande observationer på några andelsjordbruk för att nyansera resultaten.

4.1 Urval av andelsjordbruk

Jag skrev år 2019 en kandidatuppsats om andelsjordbruk och har sedan dess deltagit på några nationella konferenser om andelsjordbruk. Jag har även varit praktikant på Coompanion då jag inriktade mig på kooperativa andelsjordbruk (som drivs av ekonomiska föreningar i form av arbetskooperativ). På så sätt har jag både fått en inblick i enskilda andelsjordbruk och rörelsen för andelsjordbruk i Sverige och internationellt.

Mitt urval av andelsjordbruk att genomföra intervjuer och deltagande observationer hos baserades således på mina erfarenheter från konferenser och praktiken, men även utifrån att välja ett brett urval av andelsjordbruk som på olika sätt involverar sina medlemmar i verksamheten. På andelsjordbrukens webbplatser och Facebooksidor fann jag olika sociala och inkluderande aktiviteter och program. Urvalet bygger även på att andelsjordbruken är olika stora, har bildats vid olika tidpunkter, finns i olika delar av landet nära stora städer eller mindre tätorter, samt har olika organisationer, bakgrunder och inriktningar.

Mina intervjuer och deltagande observationer har genomförts på andelsjordbruk som drivs av ekonomiska föreningar, medan mina enkätstudier har besvarats av personer i andelsjordbruk som drivs av även andra företagsformer.

4.2 Intervjuer och observationer

Jag gjorde semistrukturerade intervjuer och deltagande observationer hos andelsjordbruk som jag besökte under två dagar vardera i september 2023. Jag passade på att besöka andelsjordbrukens mer arbetsintensiva dagar då skörd och distribution av grönsaker ägde rum och när det var sociala aktiviteter för

medlemmar (såsom medlemsträffar, rundvisningar på gården, utlämning av grönsaker och fikastunder). På så vis kunde jag observera både arbete och sociala aktiviteter, och samtidigt få möjlighet att intervjua personer i olika roller såsom initiativtagare/producenter, arbetsledare, anställda, praktikanter, volontärer och medlemmar. Totalt genomförde jag semistrukturerade intervjuer med femton personer och deltagande observationer på tre andelsjordbruk.

Innan besöken läste jag på om andelsjordbruken på deras webbplatser och Facebooksidor för att kunna ställa en del specifika frågor till dem. För intervjuerna använde jag en och samma intervjuguide med frågor om exempelvis engagemang, deltagande, behov, motiv och utmaningar (se bilaga 1). Jag ställde dessutom följdfrågor som anpassades utifrån informanternas svar.

Intervjuer genomfördes både i grupp och enskilt, beroende på situation. För att kunna ställa personliga frågor om exempelvis motiv och utmaningar tog jag vara på tillfällen när de exempelvis var ensamma i en bil för att leverera grönsaker.

I fält antecknade jag intervjusvar och mina observationer så noggrant som möjligt, särskilt citat som visade på centrala aspekter av gemenskaper.

Anonymisering av informanter

Jag har valt att anonymisera samtliga informanter i studien men inte namnen på de tre andelsjordbruken som jag har besökt. Anonymiseringen av informanterna motiverar jag med att det inte är relevant för studien att ha med personernas namn, utan det centrala är den roll och det eventuella ansvar som de har i sina respektive andelsjordbruk. Däremot ser jag att det kan vara värdefullt för framtida studier att veta vilka de besökta andelsjordbruken är.

4.3 Nationella enkäter

Som student på SLU genomförde jag sommaren 2020 två enkätstudier i samarbete med SLU Holding kring en idé om ett digital community för andelsjordbruk. Enkäterna gjorde jag då även med tanke på att använda dess resultat i den här uppsatsen om gemenskaper i andelsjordbruk.

Den ena enkätstudien var med andelsjordbrukens initiativtagare (producenter) och den andra enkätstudien var med andelsjordbrukens medlemmar (konsumenter). Enkätstudierna omfattade totalt 77 andelsjordbruk som jag hade funnit genom att söka på "andelsjordbruk", "CSA" och "prenumeration grönsaker" på Google och Facebookgruppen Småskaliga grönsaksproducenter.

I enkäterna ställde jag bland annat frågor om företagsform, utformning av arbetslag, motiv vad gäller att driva eller vara medlem i ett andelsjordbruk samt behov hos initiativtagarna och medlemmarna (se bilaga 1).

Svarsfrekvens i enkäterna

Totalt svarade 22 initiativtagare och 87 medlemmar på respektive enkät. Svarsfrekvensen för enkäten till initiativtagare var 29 procent och för enkäten till medlemmar var svarsfrekvensen 10 procent (räknat på att de 22 andelsjordbruken totalt hade omkring 900 medlemmar).

Jag fick enkätsvar från andelsjordbruk med varierande antal medlemmar och som hade varit verksamma i olika många år.

4.4 Tematisering och analys

För att sammanställa resultaten har jag identifierat och sett mönster/teman hos olika gemenskaper genom att gå mellan teori och empiri vad gäller bland annat de roller, aktiviteter, ansvar och värderingar som människor delar i andelsjordbruk.

Jag började med att gå igenom materialet från intervjuerna och observationerna. Sedan jämförde jag resultatet från intervjuerna och observationerna med svaren i enkäterna och fann på så vis ytterligare gemenskaper och mönster/teman. Jag valde också ut citat från intervjuerna, scener och upplevelser från observationerna, samt enskilda öppna svar från enkäterna, för att tydliggöra mönster/teman.

Min analysmetod har varit pragmatisk och abduktiv på så sätt att jag intuitivt har prövat och analyserat mina antaganden i relation till empiri och teori.

Resultat och analys

I det här avsnittet presenterar och analyserar jag resultaten från min undersökning om hur gemenskaper uppstår och utvecklas i andelsjordbruk.

4.5 Olika former av gemenskaper

Även om det främst är enskilda producenter som startar och driver andelsjordbruk i Sverige (82 procent drivs med enskilda firma⁴, enligt enkäten) är de inte ensamma eftersom det finns olika former av gemenskaper i andelsjordbruk. Utifrån den samlade empirin kan jag, i linje med Cohens definition av gemenskap (1985), urskilja följande gemenskaper i andelsjordbruk:

Medlems- och arbetsgemenskaper

I andelsjordbruk finns det alltid medlemsgemenskaper med hushåll som är medlemmar (även kallade för andelsägare eller prenumeranter). Det går också att kalla medlemsgemenskaperna för prosument-/medproducentgemenskaper eftersom hushållen är mer än konsumenter (de är prosumenter/medproducenter) då de på ett direkt sätt är anslutna till och möjliggörare av produktionen i andelsjordbruk.

I en majoritet av andelsjordbruken finns det, enligt min enkät, arbetslag som utgör arbetsgemenskaper, och som består av antingen professionellt anställda och praktikanter eller amatörer i form av volontärer och engagerade medlemmar som hjälper till. För volontärer och engagerade medlemmar är dessa arbetsgemenskaper även fritids- och engagemangsgemenskaper.

Det finns även studiegemenskaper i andelsjordbruk med personer som delar att vara praktikanter, volontärer eller medlemmar som vill lära sig mer om professionell grönsaksodling och andelsjordbruk som ett alternativt matsystem. Med andra ord kan det inom medlems- och arbetsgemenskaper finnas olika studiegemenskaper som är mer eller mindre professionella.

Värde- och matsystemgemenskaper

I andelsjordbruk finns det värde- och intressegemenskaper som delas av alla som på något sätt, och i någon roll, är med i ett andelsjordbruk. Dels delas värden och

⁴ En enskild firma kan endast utgöras av en privatperson (Verksamt.se, 2024 a).

intressen vad gäller andelsjordbruk som ett alternativt matsystem för en mer hållbar produktion, distribution och konsumtion av mat. Dels delas värden och intressen gällande bättre villkor för småskaliga grönsaksodlare i samhället.

Dessa värdegemenskaper kan även kallas för aktivistgemenskaper eftersom det rör sig om en gemensam motståndshandling mot ett ohållbart matsystem att vara en del av ett andelsjordbruk. Matsystem- eller jordbruksgemenskaper skulle kunna vara andra namn på dessa värde-/intresse-/aktivistgemenskaper som mer specifikt talar om vad det handlar om i andelsjordbruk.

Specifika värde- och intressegemenskaper kan i andelsjordbruk även finnas inom exempelvis medlems-, arbets- och producentgemenskaper eftersom människor beroende på roll och ansvar delar skilda värden och intressen.

Plats- och matgemenskaper

Människor i andelsjordbruk delar olika former av platsgemenskaper. Medlemmar delar platsgemenskaper när de möter varandra när de får sina grönsaker på en hämtplats eller när de besöker odlingen tillsammans. På bemannade hämtplatser och odlingar delar medlemmar platsgemenskaper även med producenter.

Hämtplatser kan liknas vid stationer för grönsakskassar eller grönsaksstånd med självplock, vilket gör dessa till grönsaksgemenskaper, som sedan förvandlas till matgemenskaper när medlemmarna lagar mat med grönsakerna hemma hos sig.

Det går även att prata om odlingsgemenskaper när det sker ett gemensamt arbete med, eller besök på, en odling i andelsjordbruk. Ofta är andelsjordbrukens odlingar belägna på gårdar vilket i sin tur skapar gårdsgemenskaper för de människor i andelsjordbruk som träffas, arbetar eller bor med varandra på gårdarna.

Företags- och livsstilsgemenskaper

Av andelsjordbruk drivs nio procent av grupper av initiativtagare i ekonomiska föreningar, enligt enkäten. Det finns även ett exempel på att medlemmar i ett andelsjordbruk driver det med en ekonomisk förening. Dessa gemenskaper kan kallas för företagsgemenskaper.

Initiativtagare kan i sin tur dela en livsstilsgemenskap eftersom de många gånger har valt att starta och driva andelsjordbruk för att uppnå en viss livsstil tillsammans, närmare naturen och jorden.

Medan producenter från flera andelsjordbruk har organiserat sig i den nationella föreningen Andelsjordbruk Sverige, i en slags företags- och producentgemenskap, har medlemmar (konsumenter) i andelsjordbruk ingen motsvarande gemenskap.

4.6 Värdegemenskaper för hushåll

I snitt hade andelsjordbruk enligt enkäten 42 medlemmar, varav lika många (41 procent) hade 2–16 respektive 25–55 medlemmar, och 18 procent hade 85–200 medlemmar. Av hushållen som är medlemmar i andelsjordbruk var 52 procent familjer, 35 procent par och 13 procent ensamhushåll, enligt enkäten. Medlemsgemenskaper i andelsjordbruk kännetecknas därmed av att vara olika stora och i de flesta fall bestå av familjer och par.

Enligt enkäten knyter initiativtagare i andelsjordbruk medlemmar till sig genom att nå ut via personliga nätverk och sociala medier. På samma sätt visar enkäten att medlemmar främst hörde talas om sitt andelsjordbruk via vänner och bekanta samt sociala medier. Därmed uppstår medlemsgemenskaper i andelsjordbruk genom att människor inom personliga och digitala nätverk bjuder in och får med varandra.

4.6.1 Värden inom medlemsgemenskaper

Hushåll är främst medlemmar i andelsjordbruk för att få lokalt och ekologiskt odlade grönsaker, samtidigt som de vill gynna lokala matproducenter i sin närhet, enligt enkäten. Dessutom upplevde hushållen att det fanns en rad mervärden med andelsjordbruk – i enkäten uppgav hushållen att de exempelvis säger följande om att vara med i andelsjordbruk till sina vänner och bekanta:

”Gynna lokal bonde och få allt hemskickat, slippa/sluta gynna Ica maxi. Fantastisk variation på grönsaker och hitta saker du aldrig skulle smakat tidigare, öka din andel grödor och minska köttet.”

”Förmån att få ett urval ekologiska och närodade grönsaker varje vecka. Mycket mer smak än i konventionellt odlade grönsaker. Spännande att se vad som finns i kassen.”

”Spännande att ibland få helt okända grönsaker att prova på plus tillagningstipsen och att man kan äta blasten. I vanlig butik försöker folk ofta ta bort blasten och slippa betala för den.”

”Att det är härligt att få en hemlig låda varje fredag som ibland utmanar både smaklökar och matlagingskonsten.”

”Jag berättar om fördelarna med att få fräscha, närproducerade grönsaker, istället för att köpa inplastade importerade på ICA eller Coop.”

”Jag vet exakt vilken åker min mat växer i. Den fraktas en kvart från jord till bord. Jag behöver inte lyfta ett finger för att planera för grönsaksinköpen.”

”Får lokala grönsaker varje vecka och kan åka och bokstavligen se var ”mina” grönsaker växer om jag vill.”

”De här grönsakerna håller i veckor jämfört med från butiken där du måste slänga en gurka efter några dagar.”

Sammantaget visade enkäten att hushåll i andelsjordbruk delar följande mervärden av att vara medlemmar i andelsjordbruk:

- att det är en spännande variation av bekanta och nya grönsaker,
- att få grönsaker som man annars inte hade valt/upptäckt,
- att grönsakerna smakar godare och har längre hållbarhet,
- att mer av grönsakerna kan användas såsom blasten,
- att få grönsaker utan att behöva planera och göra inköp,
- att grönsakerna kommer från en odling som de kan besöka,
- att få en mer vegetarisk kost och kreativare matlagning, och
- att slippa gynna sämre alternativ såsom ICA och Coop.

Under mina intervjuer med medlemmar i andelsjordbruk har ytterligare gemensamma aspekter av att vara medlemmar i andelsjordbruk lyfts fram:

Medlemmar uppger att de i jämförelse med att vara med i en REKO-ring⁵ dels har det mer socialt med andra medlemmar på andelsjordbrukens hämtplatser, dels får veta mer om hur produktionen går till.

Medlemmar med ursprung eller erfarenhet från södra Europa har valt att bli medlemmar i andelsjordbruk för att få samma goda kvalitet och upplevelse av grönsaker som de fått hos lokala odlare i södra Europa.

“Vad det är deppigt i matbutikerna. När man har rest i Spanien och Frankrike och kommer hem till Sverige. [...] Jag kan börja gråta nästan i Sverige. Går till ICA och tappar inspirationen att laga något.”

Medlemmar uppger att de i andelsjordbruk kan gynna goda arbetsförhållanden inom grönsaksproduktion på ett mer direkt sätt.

“Här vet jag att arbetskraften trivs, att det inte är exploaterade lågavlönade som odlar. Det är en av anledningarna till att handla lokalt. Jag kan påverka. Jag behöver inte ens tänka på om någon utnyttjas, och skulle det visa sig, vet jag vem jag ska gå till och säga till.”

Andra värden som lyftes fram av medlemmar i andelsjordbruk var att deras direkta relation med odlingen gjorde att de kände mer respekt för grönsakerna och var mer måna om att ha ett så litet matsvinn som möjligt:

“Vi var ute och tittade att där är kål som jag ska äta, där är mina grönsaker. Då är jag mer mån om att ta hand om det här, med lite matsvinn och känner respekt för det på ett annat sätt. Så det blir för mig en bonus varje gång jag äter av grönsakerna. Jag vet var de har odlats och vet vem som har odlat.”

⁵ Ett annat alternativt matsystem vid sidan om andelsjordbruk.

En medlem i en intervju uttrycker det som att hon känner lika lite för tomater på ICA som hon känner för en diskborste från ICA, medan hon till grönsakerna på andelsjordbruket har en personlig relation:

”Det är jätteroligt att få komma ut och hälsa på mina grönsaker. Jag får en personlig relation till dem. I matbutiken är det ju same same med tomat och diskborste nästan. De är mer på riktigt än att köpa brysselkål i matbutiken för här kan jag se hur de växer på riktigt på stam.”

Medlemmar beskrev i intervjuer på olika sätt hur de hade en nära relation till och att grönsakerna har ett högre värde jämfört med grönsaker från vanliga matbutiker. Medlemmarna menade att grönsaker från andelsjordbruk höjde såväl smaken på och upplevelsen av deras mat och matlagning som helhet:

”Det är som att varje måltid har en guldkant. Det är en wow-känsla.”

”Det har blivit mycket roligare att laga mat. Jag avskydde det innan och nu är det helt okej. Det är roligare med de här fina grönsakerna. Man blir ju glad av att bara se grönsakerna.”

Sammantaget delar medlemmar en rad olika värde- och intressegemenskaper i andelsjordbruk utifrån att de av olika anledningar har valt andelsjordbruk istället för vanliga matbutiker och andra alternativa matsystem såsom REKO. Även om det i samhället är norm att få sina grönsaker från matbutiker utgår hushåll som är medlemmar i andelsjordbruk från sina individuella personliga intressen när de väljer andelsjordbruk istället för matbutiker. På så vis delar medlemmar i andelsjordbruk värde- och intressegemenskaper som kännetecknas av vår tids moderna samhällsgemenskaper, i linje med Stenbergs tolkning av Tönnies (1987) begrepp *gesellschaft* (2011).

4.6.2 Behov inom medlemsgemenskaper

Samtidigt som medlemmar pekar på gemensamma fördelar med andelsjordbruk delar de önskemål om sådant som kan förbättras. Detta rör sig enligt enkäten om:

- att kunna välja vilka och hur många av olika grönsaker,
- att få en större variation av grönsaker under säsongen,
- att få en kortare resväg till och utökade öppettider för hämtplatsen,
- att få mer information om vilka och hur många grönsaker som ingår, samt
- att få veta hur grönsaker bäst förvaras och tillagas.

Många medlemmar uttrycker samtidigt att de uppskattar att slippa behöva välja grönsaker för varje leverans; att det är kul att bli överraskade och att laga mat med nya grönsaker som de annars inte hade valt. Med andra ord finns det en del delade meningar där medlemsgemenskaper i sin tur kan delas upp i flera specifika grupper.

När ovanstående utmaningar inte tillgodoses kan medlemmar i värsta fall välja att inte förnya sina medlemskap för nästa säsong. Troligen har andelsjordbruk som tillgodoser ovanstående behov fler medlemmar som väljer att stanna kvar och som rekommenderar andra hushåll att gå med i andelsjordbruk. Vilka hushåll som ingår i andelsjordbrukens medlemsgemenskaper tycks avgöras av hur pass tillgängliga och underlättande andelsjordbruk är för hushåll vad gäller olika aspekter av andelsjordbrukens utbud och leveranser av grönsaker.

En del producenter tar reda på sina medlemmars utmaningar genom att årligen skicka ut medlemsenkäter. Andra sätt att underlätta för medlemmar är att ha en byteslåda på hämtplatsen, och att tillhandahålla passande recept och guider med beskrivningar av grönsakerna och hur de bäst kan förvaras och tillagas. Enligt enkäten skickade hälften av andelsjordbruk med receptblad till sina medlemmar.

4.7 Platsgemenskaper för hushåll

Den plats som medlemmar främst förknippar med andelsjordbruk är hämtplatsen för grönsakerna, näst efter odlingen. Medan de flesta medlemmar får sina grönsaker på en hämtplats besöker färre medlemmar andelsjordbrukets odling. Därav finns det i andelsjordbruk mer gemenskap kring grönsaker än odling.

4.7.1 Platsgemenskaper på hämtplatser

Enligt enkäten får de flesta medlemmar sina grönsaker från andelsjordbruk på en annan hämtplats än på gården. Medan 18 procent hämtade sina grönsaker på gårdar hade 65 procent en hämtplats på ett annat ställe och 17 procent hade hemkörning.

Hämtplatser kan vara på vitt skilda ställen där människor kan samlas. Sedan fungerar hämtplatser på olika sätt: med eller utan kylförvaring, med självplock eller färdigpackade kassar, och mer eller utan bemanning av producenter. Hämtplatser som har kylförvaring kan vara öppna under en längre tid vilket betyder en mer utspridd hämtning där färre medlemmar möts och delar en platsgemenskap. Färdigpackade kassar innebär att medlemmar stannar på hämtplatsen under en kortare tid i jämförelse med självplock, vilket i sin tur innebär mindre tid och aktivitet att dela med andra.

Hämtplatser som är bemannade med en producent, som äger rum under en kortare tid och som har självplock innebär att flest människor samlas under längst tid och därmed delar mest utav en platsgemenskap.

Platsgemenskap på en bemannad hämtplats

Medlemmar som kom in till Hela jordens bemannade hämtplats hälsade glatt och nyfiket på producenten. De samtalade om väder och vind men även om mer personliga saker och vad som hände i andelsjordbruket. Det var uppenbart att

många medlemmar hade träffat producenten tidigare och att de hade en mer eller mindre nära relation till varandra.

Producenten visade för varje medlem hur många grönsaker av varje sort som ingick i veckans kasse, vad det var för grönsaker och hur en del av grönsakerna kunde förvaras och tillagas på bästa sätt.

Då Hela jordens hämtplats var på en välbesökt gågata i huvudstaden passerade turister som nyfiket tittade in för att prata med producenten. Turisterna berättade att de var glada att se lokalodlade grönsaker och att de brukade handla på samma sätt direkt från odlare i sina hemländer.

Att grönsakerna från Hela jordens odling skiljer sig från grönsaker i vanliga matbutiker var ett återkommande samtalsämne på hämtplatsen. Medlemmar som hämtade grönsaker för första gången kommenterade glatt hur stora och fina grönsakerna var, men även att grönsakerna hade för dem obekanta färger och former. Att betorna var gula istället för röda, att zucchinis var böjda istället för raka, och att sallatsbladen var krusiga istället för släta och man uttryckte tacksamhet för att grönsakerna inte var inplastade.

Producenten hade en sprayflaska med vatten som hon gav grönsakerna mer lyster med – som på en uppvisning. Medlemmar tänkte högt om vilken grönsak av alla grönsaker av samma sort som de skulle välja – här pågick uppenbarligen en exklusiv aktivitet som var att plocka ihop sin kasse grönsaker från ett andelsjordbruk. “Vad roligt det här var! Som om man vunnit på lotto. Som julafton.”, utbrast en medlem.

När medlemmar hade packat sin kasse med grönsaker på Hela jordens hämtplats tackade de glatt innan de försvann ut genom dörren. Deras cykelkorgar och väskor var nästan överfulla av grönsaker så att blast och blad stack ut. Kvar på hämtplatsen lämnade de en känsla av delad glädje och stolthet, som även jag som bara hade varit med och skördat och packat grönsakerna tog åt mig. Jag fantiserade om hur medlemmarna cyklade hem till sina vänner och familjer och visade upp och pratade om grönsakerna på samma sätt som de hade pratat om grönsakerna på hämtplatsen.

Den atmosfär som utspelade sig på Hela jordens bemannade hämtplats kan i det närmaste beskrivas som familjär, vilket kännetecknar den bygemenskap som Tönnies (1887) benämnde *gemeinschaft* (Crossman 2019). På bemannade hämtplatser i andra andelsjordbruk kan *gemeinschaft* äga rum på samma sätt. För medlemmar som har en hämtplats som inte är bemannad kan möten med andra medlemmar fortfarande ske, vilket troligen skapar en känsla av *gemeinschaft* ändå.

4.7.2 Platsgemenskaper på gårdar

I hälften av andelsjordbruken bjuds medlemmar in till skördefester eller liknande aktiviteter såsom gårdsvisningar, enligt enkäten. Bland medlemmar uppgav 25 procent i enkäten att de ville vara med på en skördefest eller liknande aktivitet på sitt andelsjordbruk. Med andra ord finns det ett begränsat intresse bland medlemmar

att besöka odlingar och gårdar i andelsjordbruk och att då dela en platsgemenskap kopplat till odlingen och gården.

Platsgemenskap under ett gårdsbesök

På Lilla jordbrukets gårdscafé var det uppdukat för fika med krispiga nyskördade grönsaker. På plats fanns två av initiativtagarna till Lilla jordbruket (varav en var verksamhetsledare), som också bor i huset på gården, samt en snittblomsodlare med familj som har sin odling på gården. Alla väntade de på att dagen skulle börja, dagen som var en del av det kommunala eventet Gårdssafari längs med riksväg 190. Lilla jordbruket deltog som ett av besöksmålen och hade även bjudit in sina medlemmar i andelsjordbruket till en medlemsträff samma dag.

Snart började parkeringen utanför gårdscaféet fyllas med bilar och besökarna samlades i caféet för att fika. Verksamhetsledaren tog sedan med besöksgruppen på en rundvisning om lokalerna, maskinerna, redskapen och odlingarna på fälten och i växthusen. Besökarna ställde intresserat frågor om bland annat odlingsmetoden, andelsmodellen och säsongens utmaningar.

En handfull skara av besökarna på Lilla jordbrukets rundvisning visade sig vara medlemmar och efteråt stannade de kvar på medlemsträffen för att prata med verksamhetsledaren om andelsjordbruket. De pratade inledningsvis om att det inte var så många medlemmar samlade.

”Just andelsägarträffar har varit olika från år till år. De första åren har det varit mest intresse. Då kom 25 till 30 medlemmar. Det tredje året var det väldigt få som kom. Jag tänkte att de första hade redan varit här. Vi har ju inte det där medbestämmandet eller engagemangskravet. Sedan har vi provat att ha ett annat upplägg. Ett år skördade vi vitkål ihop och det var väldigt roligt. [...] Det blir då en extra motivation. Vi behöver hitta på ett koncept som inte är tråkigt utan som skapar engagemang, inte bara kom och titta på odlingarna.”
(Verksamhetsledaren på Lilla jordbruket)

För att locka ett stort antal medlemmar till en medlemsträff behöver träffen kombineras med en lockande skördeaktivitet, enligt verksamhetsledaren på Lilla jordbruket. Vad gäller att dela platsgemenskap vid odlingar i andelsjordbruk kan det vara så att de flesta medlemmar lockas mer av att aktivt få exempelvis skörda.

Även om det inte kom så många medlemmar till Lilla jordbrukets medlemsträff blev det gott om tid för medlemmarna som var där att prata med verksamhetsledaren om andelsjordbruket. Det blev tydligt för mig att gruppen som var samlad på medlemsträffen delade samma upplevelse av andelsjordbruket och värderingar kring matsystem i stort. Från att ha varit en platsgemenskap under rundvisningen förvandlades gruppen till en värde- och intressegemenskap under medlemsträffen.

När besökarna var passiva lyssnare under rundvisningen delade de en formell gemenskap med varandra som kännetecknar vårt samhälles moderna gemenskaper enligt Stenbergs (2011) tolkning av Tönnies (1887) begrepp *gesellschaft*. Under medlemsträffen var det däremot en personlig gemenskap med inslag av Tönnies

(1887) gemeinschaft, i linje med Loomis (2005) att gemenskaper kan ha både inslag av gesellschaft och gemeinschaft.

4.8 Värdegemenskaper för producenter

Förutom att producenter delar värden kring andelsjordbruk med sina medlemmar delar de värden med varandra. Producenterna delar dels det som modellen andelsjordbruk innebär, dels aktivism kopplat till att driva och företräda ett alternativt matsystem.

Hur producenter väljer att tillämpa modellen andelsjordbruk, vilken aktivism som de utför och hur de ser på sig själva som företrädare för ett alternativt matsystem kan dock skilja sig åt. Vad gäller modellen finns det exempelvis skillnader mellan hur producenter ser på att dela på risker och ansvar med sina medlemmar. Producenter kan ha olika mycket utav politiska motiv bakom att ha ett andelsjordbruk. Medan vissa väljer att exempelvis föreläsa och driva på politiker för bättre villkor för småskaliga grönsaksproducenter, ser andra andelsjordbruket som ett sätt att ha en hållbar livsstil som kan inspirera andra till att ställa om.

I och med att modellen skapar en närmare relation mellan producenter och konsumenter finns det exempel på att konsumenter blir prosumenter eller medproducenter och därmed delar en gemenskap utifrån det.

4.8.1 Värdegemenskaper kring aktivism

Förutom att producenter som jag har intervjuat delar att med sitt andelsjordbruk ha ett liv som är mer i samklang med naturen, vill de ge människor möjligheten att få uppleva samma sak. I nedanstående citat berättar exempelvis en producent på Hela jorden om detta:

“När man gör med kroppen blir det en helt annan förståelse. När man har varit med här ute och sedan hämtar grönsakerna så fattar man allt jobb som ligger bakom. Man känner glädjen. [...] Jag får vara en del av att skapa och vara en del av naturen. Jag får veta hur jag kan odla mat, det är livskunskap. Många har inte gjort det för de har inte tid och plats att göra det.”

Samtidigt blir den delade upplevelsen ett sätt att bygga en gemensam resiliens mot de kriser som finns i samhället, enligt producenten på Hela jorden:

”Jag är helt övertygad om att det här är en av de lösningar som finns ut ur alla kriser som vi har satt oss i. Det här senmoderna kapitalistiska samhällets skit. Min försäkring är då att ha kunskapen och människorna att kunna odla mat tillsammans med. Att odla mat småskaligt lokalt i gemenskap är vägen.”

Förutom att göra prefigurativ politisk skillnad (att i praktiken vara ett exempel på den förändring som man vill se i samhället) finns det exempel på producenter

som håller studiecirklar, skriver krönikor och modererar konferenser med aktivistiska inslag. Exempelvis berättar verksamhetsledaren på Lilla jordbruket att relationen till medlemmarna ger honom kraft och mandat att bilda opinion och påverka makthavare:

“Genom köpet av andelen är det en relation som säger “jag är beredd att tro på dig”. De kan välja ICA istället. [...] I vårt samhälle betyder pengar aktivism. Konsumentvalet är det största som vi kan göra aktivism på. [...] Det blir en aktiviströrelse inom ramen för strukturen, där Lilla jordbruket blir en talesperson, en opinionsbildande kraft, tack vare andelsägarna. Vi driver våra intressen, om bättre förhållanden gentemot staden och länsstyrelsen. Vi driver en fråga om omställning, och den frågan kan vi inte driva utan andelsägarna.”

Producenter med andelsjordbruk delar en slags politisk värdegemenskap med varandra eftersom de tack vare sina medlemmar blir aktivistiska på ett eller annat sätt. Denna värdegemenskap är på ett formellt plan kopplat till att ha rollen som producenter samtidigt som den kan vara väldigt personlig när aktivismen handlar om att dela livsstil. Därmed har värdegemenskaperna som producenter delar med varandra både inslag av Tönnies (1887) gesellschaft och gemeinschaft, i linje med Loomis (2005).

4.8.2 Värdegemenskaper kring modellen

Initiativtagare väljer modellen andelsjordbruk eftersom det finns en rad fördelar med att ha långsiktiga avtal och direkta partnerskap med medlemmar. En producent beskriver det så här i enkäten:

”Poängen för mig som producent med andelsjordbruk är att jag ska veta så tidigt som möjligt att jag har en försäkrad inkomst för den delen av min verksamhet som är ett andelsjordbruk. Det är också en stor fördel att ha "mina prenumeranter" som jag kan kommunicera direkt med om vårt utbud och förutsättningarna på gården. Det är också extremt avstressande för mig att kunna sälja till mina prenumeranter som värderar det jag gör och som ser mig som människa och inte bara som en service.”

Som ovanstående citat visar finns det många fördelar för producenter att ha ett andelsjordbruk, såsom:

- en säkrad inkomst i ett tidigt skede som ger en trygghet
- en direkt dialog om utbud och förutsättningar med medlemmar
- en personlig relation med medlemmar
- mindre stress kring försäljning och service
- mer uppskattning för producenten som människa.

I andelsjordbruk delar producenter att ha en annan relation till konsumenter när de är medlemmar. På grund av modellen med att ingå ett partnerskap på lång sikt har producenter i andelsjordbruk snarare prosumenter eller medproducenter än

konsumenter som medlemmar. Så här uttryckte en producent på Hela jorden det i en intervju:

“De känner då inte att de köper utan att de tar emot, och vi slipper känna att vi säljer hela tiden. Vi kämpade med att sälja för det är lättare för oss att ge bort. Det blir trevligare och en annan relation.”

Ett annat exempel på att det rör sig om en annan relation är att medlemmar många gånger får tycka till om vilka grödor som ska odlas, via enkäter som producenterna skickar ut, vilket bland annat verksamhetsledaren på Lilla jordbruket berättade om:

”Vi skickar ut en enkät. I fjol började vi med varje gröda, vad vill ni ha mer eller mindre av. Ofta kan vi börja med det som ni vill. Så blev det färskpotatis i somras.”

Gemenskaper kring att dela på risker

Ytterligare en fördel som producenter lyfter fram med modellen är att de med medlemmar delar risker som exempelvis en sämre skörd av någon gröda kan innebära. Det skiljer sig hur producenter delar risker med medlemmar.

Exempelvis har Hela jorden successivt minskat antalet leveransveckor och grödor. På så vis har mer tid frigjorts till att sköta om odlingen, vilket har gjort att skörden har blivit större och av högre kvalitet. Risken har alltså delats genom att medlemmarna har gått med på ändringarna. Producenterna på Hela jorden berättar att de har mött en bred förståelse för detta bland sina medlemmar.

Ett annat exempel på vad riskdelning med medlemmar kan handla om berättar producenten på Lilla jordbruket om:

”Morötterna, det blev för fuktigt, de regnade bort. Om jag inte hade haft andelar hade jag gjort en massa jobb och förlust på det. Nu delade vi på det. Men nu var vi dåliga på gurka i år vilket var vårt eget fel, så då känns det mer som att det är på mig och jag vill då ersätta det med fler tomater. Det finns två klasser av riskdelning.”

Att producenter delar på risker med medlemmar i andelsjordbruk sker sammantaget på ett formellt sätt vilket gör att det rör sig om värdegemenskaper i linje med Stenbergs (2011) tolkning av Tönnies (1887) *gesellschaft*.

Gemenskap kring att dela på ansvar

Medan det i samtliga andelsjordbruk finns värdegemenskaper för att dela på risker mellan producenter och medlemmar, finns det i få svenska andelsjordbruk ett delat ansvar. Ett unikt exempel är Rikkenstorp där initiativtagarna (där den ena har hand om produktion och den andra om administration) numera delar ansvaret för andelsjordbruket med sina engagerade medlemmar utifrån inspiration från hur detta sker i andra länder. På Rikkenstorp har medlemmar involverats och givits ansvar

att sköta skörd och distribution. Det hela har skett dels genom upprättandet av en företagsgemenskap (med en ekonomisk förening) av och för medlemmar samt en arbetsgemenskap av och med engagerade medlemmar i samarbete med producenten.

Genom att ta ansvar i andelsjordbruket ingår engagerade medlemmar på Rikkenstorp i en prosument-/medproducent- men även en engagemangsbaserad gemenskap. De presenterade sig som ”engagerade medlemmar” och uttryckte en ”vi-känsla”, vilket är två fenomen som jag inte har funnit i andra andelsjordbruk. Så här berättade en engagerad medlems som jag intervjuade:

“Känslan är att vi anställer en bonde. Att vi skapar jobb för en bonde. Att vi går ihop och skapar ekonomi för en bonde som tar ansvar för odlingarna, som fixar schysst käk åt oss hela året.”

För producenten på Rikkenstorp har det nya upplägget med delat ansvar inneburit stora vinster. När de engagerade medlemmarna på Rikkenstorp tog över ansvaret för skörd och distribution frigjordes 600 timmars arbete från honom, och på så sätt kunde han uppnå en rimlig lön för sitt kvarstående arbete med odlingen.

“Allt ger mig en jävla stabilitet som är jätteskön att ha. Min stressnivå ligger mycket lägre. Det blir på riktigt en riskdelning, att dela ansvaret på riktigt.” (Producenten på Rikkenstorp.)

Förutom att de engagerade medlemmarna uttrycker att de vill att producenten ska få en rimlig lön och arbetssituation, uppnår det en rad vinster för dem själva med samarbetet, såsom exempelvis:

”Det är bästa dagen i veckan att få åka hit och skörda. Det är att knyta kontakter. Det är en lyxig känsla av överflöd.”

”Vi är snart inne i det postfossila samhället så det här är en helt nödvändig resa. Det är spännande att vara med i det här som är i framkant.”

”Det är så roligt att åka ut varje torsdag, det är så avslappnande. En och en halv mil in i skogen. Det är helt toppen. [...] Jag bara väntar på att det ska bli torsdag så man får åka ut [...] Vi gör nytta. När vi plockar och ger till andra så vet vi att de blir nöjda.”

En stödmedlem⁶ på Rikkenstorp, som har varit med och skördat grönsaker för första gången, uttryckte att det hade känts roligare och mer spännande i jämförelse med att handla mat på ICA. Därmed ingår de engagerade medlemmarna i en gemenskap som både har sociala, aktivistiska, solidariska och rekreativmässiga inslag.

Gemenskapen för att dela ansvar på Rikkenstorp har både inslag av formalia (med den ekonomiska föreningen och samarbetet med producenten) och personliga vinster för såväl producenten som de engagerade medlemmarna. Den

⁶ Är medlem utan andel som har första tjing på lediga andelar.

värdegemenskap som delas kring modellen andelsjordbruk på Rikkenstorp har därmed både inslag av Tönnies (1887) *gemeinschaft* och *gesellschaft*, i linje med att gemenskaper kan inrymma båda begreppen (Loomis 2005).

4.9 Olika former av arbetsgemenskaper

Av andelsjordbruken hade 52 procent anställda och 45 procent volontärer och/eller praktikanter, enligt enkäten. Endast fyra procent uppgav i enkäten att de varken hade anställda, volontärer eller praktikanter. Därmed är det vanligt att det finns olika former av arbetsgemenskaper i andelsjordbruk. Dessa arbetsgemenskaper organiseras i sin tur på olika sätt i olika företagsformer, där jag har tittat närmare på olika former av arbetsgemenskaper i Hela jordens, Rikkenstorps och Lilla jordbrukets andelsjordbruk.

När ledare formar arbetslag tar de ett företag till den andra utvecklingsfasen som kräver ett mer styrande ledarskap, enligt Greiner (2004). Därmed kännetecknas andelsjordbrukens arbetsgemenskaper initialt av att producenterna styr arbetet.

I den tredje utvecklingsfasen delegerar ledare ansvar till nya ledare (Ibid.). Det finns också exempel på detta i andelsjordbruk; att ansvar delegeras från producenter till både ideell och anställd arbetskraft eller medlemmar. Det händer även att ansvar delegeras till personer som går in som nya företagsledare i andelsjordbruken.

Att initiativtagare tar sina företag till den tredje utvecklingsfasen för arbetsgemenskaperna hänger samman med att de vill uppnå en större, ekonomiskt hållbar och/eller mer diversifierad verksamhet, vilket är målsättningar som enkäten pekar på.

Personer som vill ingå i andelsjordbrukens arbetsgemenskaper delar normer, värderingar och uppfattningar av verkligheten med den kultur som finns i andelsjordbruken, i linje med Engdahl & Larsson (2011). Det finns med andra ord ett delat intresse att sträva efter samma mål. Hur initiativtagarna har velat och framöver vill utveckla sina andelsjordbruk skiljer sig åt vilket i sin tur påverkar hur arbetsgemenskaperna är organiserade.

4.9.1 Producentdrivna arbetsgemenskaper

Arbetet med andelsjordbruken på Hela jorden och Lilla jordbruket arbetsleds och genomförs av olika konstellationer av producentdrivna arbetsgemenskaper. På Hela jorden rör det sig om tre initiativtagare som delar på ansvaret och på Lilla jordbruket finns det en initiativtagare som arbetsleder en grupp säsongsanställda.

Hos båda andelsjordbruken finns det i perioder praktikanter. Medan Hela jorden har valt att ha uppstyrda arbetsträffar för medlemmar är det på Lilla jordbruket upp till medlemmar själva att ta initiativ att hjälpa till.

Arbetsgemenskaper på Hela jorden

När initiativtagarna till Hela jorden skulle välja företagsform för sitt andelsjordbruk valde de att bilda en ekonomisk förening i form av ett arbetskooperativ. I styrelsen har producenterna deltagit på ansvaret med två personer som har hand om odlingen och skörden, och en person som sköter administrationen. De hjälps sedan åt med de olika hämtplatserna.

När jag besökte Hela jorden som student och deltog i arbetet med att packa skörden av grönsaker upplevde jag att det var lätt att bli inkluderad i arbetslaget. Dels var det ett ganska lugnt arbetstempo med utrymme för lite samtal, dels startades och avslutades dagarna med en incheckningsrunda där var och en fick dela med sig av sina behov, sitt mående etcetera.

Producenterna på Hela jorden hade länge haft planen att skapa en plats för att kunna ta emot större besöksgrupper vid odlingen. Att komma dit att bygga en pergola med tak, utekök och toaletter har dock tagit några år då arbetet med odlingen har varit för intensivt. Därför har de successivt dragit ner på antalet grödor och leveranser men även tagit emot praktikanter (från utbildningar i kommersiella grönsaksodling) som har underlättat, enligt en av producenterna:

”Det kräver mycket tid att diversifiera. Vi har haft praktikanter i perioder under säsongerna. Det har fungerat jättebra och har underlättat mycket. Då hinner vi utveckla andra delar.”

I början tog de på Hela jorden emot praktikanter över hela säsongen men sedan ändrade de till kortare perioder för att relationen dem emellan blir en annan då. Producenterna vill inte behöva fungera som chefer, berättar en annan producent:

”Det blir en annan relation, mer chef. Nu är det mer kom hit och prova på och vi får hjälp av människor och det är jätteroligt. Vi skapar en gemenskap med det.”

Dessutom har producenterna på Hela jorden under åren bjudit in medlemmar till arbetsträffar under mer arbetsintensiva veckor, men det handlar om att möjliggöra för fler att få en kontakt med jorden.

På Hela jorden finns det sammantaget olika slags arbetsgemenskaper som är präglade av modern bygemenskap, i linje med Stenbergs (2011) tolkning av Tönnies (1887) *gemeinschaft*. Dels arbetsgemenskaper med initiativtagarna själva i arbetskooperativet som under perioder har praktikanter, dels en arbetsgemenskap när producenterna har arbetsträffar med medlemmar.

Under hösten 2023 utökades arbetsgemenskapen i Hela jordens arbetskooperativ med en ny ansvarig – i och med att en tidigare praktikant (via ”starta eget-bidrag” från Arbetsförmedlingen och en utbildning i kommersiell grönsaksodling) tog plats i styrelsen. I linje med Engdahl & Larsson (2011) kände de tre initiativtagarna förtroende för och kan kommunicera med sin nya företagspartner, som också har den utbildning och träning som behövs för att kunna ingå i deras arbetskooperativ.

Den kooperativa arbetsgemenskapen på Hela jorden befinner sig i Greiners (2004) tredje utvecklingsfas som kännetecknas av delegering av ledarskap. En av producenterna beskriver det som att två av dem ska fokusera på nätverkande och två av dem ska ha hand om odlingen:

“Tanken är att [producent X] ska ha hand om nätverkande. [...] Förhoppningen är att hon och [praktikanten] ska kunna göra det medan jag och [producent Y] fokuserar på odlingen.”

I och med utvecklingen av besöksverksamheten kommer ännu fler människor att inkluderas i Hela jordens prefigurativa samhällsgemenskap, där besökarna delar ett ömsesidigt egenintresse med varandra och producenterna, i linje med Stenbergs (2011) moderna tolkning av Tönnies (1887) *gesellschaft*.

Arbetsgemenskaper på Lilla jordbruket

Verksamhetsledaren på Lilla jordbruket har siktet inställt på att andelsjordbruket ska växa till Sveriges i särklass största med målet om 1 000 medlemmar. Redan idag är Lilla jordbruket med sina omkring 100 medlemmar ett av de andelsjordbruk som har flest medlemmar.

Med inriktningen på att vara stora och bli större krävs det flera professioner i arbetsgemenskapen såväl som ett tydligt ledarskap. På Lilla jordbruket är det en verksamhetsledare som leder en grupp säsonganställda som har ansvar över områdena odling och distribution, maskiner och byggen samt ekonomi. De praktikanter (från utbildningar i kommersiell grönsaksodling) som tas emot uppmuntras till att ha hand om egna projekt.

När jag var på Lilla jordbruket som student och volontär var medarbetarna utspridda på var sitt håll och samlades under rasterna. Arbetstempot var högt och komplexiteten var krävande, vilket gjorde att vissa beslut fick rådfrågas om eller överlämnas till verksamhetsledaren att snabbt hantera.

Under mina besök på Lilla jordbruket (jag var även där under ett medlemsmöte) uppfattade jag att det fanns en tydlig uppdelning mellan verksamhetsledaren i relation till medlemmarna på så sätt att medlemmarna inte var del av eller bjöds in till arbetsgemenskapen. Vad gäller arbetsgemenskapen lägger verksamhetsledaren fokuset på de anställda, vilket han tror att medlemmarna är nöjda med:

”Jag har idén att det är ett arbetskooperativ, att det är medarbetarna som är med och driver det. [...] Det skapar en distans att det är två olika grupper. [...] Jag tror andelsägarna [medlemmarna] är nöjda med det här, att de får nyhetsbrev och så och behöver inte lägga tiden.”

Samtidigt som det fanns ett behov av att vara fler händer på Lilla jordbruket – för att kunna lägga mer tid på odlingen – fanns det inte utrymme att styra upp organiseringen av det hela, berättade odlings- och distributionsansvarig:

”Det är kul med de CSA när andelsägare kommer för att skörda och leverera. Då har man tid att verkligen sköta odlingen. [...] Om man har några duktiga andelsägare som kunde hjälpa till lite mer. Två till tre som hoppade in så har redan så mycket tid som kan räcka till skötselbiten. Då kunde jag vara på gården om en levererad och det skulle göra så stor skillnad. Men hur ska man då organisera sig på bästa sätt så det inte blir kaos? Det är utmaningen.”

Verksamhetsledaren såg att det började finnas mer utrymme för att skapa mer sociala träffar igen, så som de hade till en början i andelsjordbruket:

”Det är en mognadsprocess att hitta fram till vad som passar oss. Vissa saker är så kaotiska vi har inte råd att skapa samkväm här och nu. I år börjar vi få det utrymmet med ordning på kontoret och har en som har hand om maskinerna.”

Genom att ha områdesansvariga med en koordinerande verksamhetsledare karaktäriserades arbetsgemenskapen på Lilla jordbruket av Greiners (2004) fjärde utvecklingsfas, men även av att vara en formell konstellation i linje med vår tids moderna samhällsgemenskaper (Tönnies 1887).

4.9.2 Medlemsdriven arbetsgemenskap

Som jag har nämnt tidigare utförs arbetet på Rikkenstorp av både de två initiativtagarna och medlemmar. Arbetet är uppdelat i olika ansvarsområden mellan såväl initiativtagarna som de engagerade medlemmarna. Främst finns det en arbetsgemenskap av medlemmar som har hand om skörd och pack av grönsakerna. Producenten som på egen hand ansvarar för odlingen bjuder vid behov in medlemmar till arbetsträffar.

Jag var med när omkring tio medlemmar en torsdagsmorgon samlades för att skörda och packa grönsaker på Rikkenstorp. Efter att ha delat upp vad som skulle skördas mellan sig gick de i par ut i odlingsbäddarna för att skörda. Två av medlemmarna var utsedda till skörd- och leveransansvariga, och de hade snart packat sina bilar fulla med grönsakslådor. Liksom på Hela jorden och Lilla jordbruket hade arbetsgemenskapen även på Rikkenstorp utvecklats genom delegering av ansvar, i linje med Greiners (2004) tredje utvecklingsfas.

Innan allt skulle köras ut till hämtplatserna, i Ludvika och Grängesberg, samlades medlemmarna runt initiativtagarnas köksbord för att fika (i ett av husen på gården Rikkenstorp). Medan de åt upp äppelpajen, som det bjöds på, samtalade de om bland annat recept, att mjölksyra grönsaker och olika evenemang i bygden. Att uppleva denna arbetsgemenskap – från samlingen vid odlingen till fiket – på den gamla gården Rikkenstorp var för mig som att färdas bakåt i tiden, som om Tönnies (1887) gamla bygemenskap hade väckts till liv.

Vid sidan om torsdagarna (den stående dagen för skörd och leverans) kom medlemmar till Rikkenstorp för att hjälpa till i odlingen när producenten kallade. En engagerad medlem berättade om hur det går till, under en gruppintervju där producenten deltog:

“Grejen är transparensen. Du kör en film om det då vi fick lära oss om det. Också när du sa att nu måste jag ha hjälp med ogrärensning. Jag uppskattar det otroligt mycket. Det är så roligt att veta att då åker tre ut och hjälper.”

Att producenten på Rikkenstorp är transparent, utbildande och bjuder in till arbetsträffar skapar i linje med Engdahl & Larsson (2011) ett förtroende mellan honom och medlemmar som gör att en arbetsgemenskap uppstår och kan utvecklas.

5. Diskussion

Syftet med den här uppsatsen är att bidra med ökad kunskap om hur gemenskaper uppstår och utvecklas i andelsjordbruk. Tidigare har andelsjordbruk i Sverige framför allt studerats utifrån producenters perspektiv. Jag har istället utgått från ett relationellt perspektiv där jag i min undersökning har inkluderat människor oavsett roll och ansvar i andelsjordbruk.

Medan tidigare studier om andelsjordbruk i Sverige har utgått från intervjuer eller enkäter med antingen producenter (Sjöblom 2015; Björkqvist 2016; Nilsson & Wejåker 2016; Svensson 2018; Källgren & Nordling 2019; Vandenbroeck 2019; Bäckgren & Fransson 2019; Gunnarsson 2019; Källgren 2021), eller med konsumenter (Kaziy & Tocus 2020; Flink & Persson 2015), har jag gjort intervjuer och enkäter med både producenter och konsumenter i andelsjordbruk⁷. Dessutom har jag på tre gårdar observerat gemenskaper i andelsjordbruk.

5.1 Gemenskaper i andelsjordbruk

I Sverige finns det exempel på företagsgemenskaper (par och grupper) som har initierat andelsjordbruk genom att starta ekonomiska föreningar. Andelsjordbruk uppstår alltid av gemenskaper; även om det främst är individer som initierar andelsjordbruk med enskilda firmor blir ett andelsjordbruk i praktiken först ett andelsjordbruk när initiativtagaren har fått med sig minst en medlem (konsument).

Alla som på något sätt är en del av ett andelsjordbruk – genom exempelvis medlemskap, engagemang, anställning, praktik eller företagande – delar olika former av gemenskaper i andelsjordbruk. Inom övergripande värdegemenskaper för ett andelsjordbruk finns det i sin tur flertalet gemenskaper, såsom exempelvis arbets-, studie-, plats-, -medlems och fritidsgemenskaper. Från andelsjordbruk till andelsjordbruk skiljer det sig sedan vad som karaktäriserar gemenskaperna, och hur dessa gemenskaper är organiserade och utvecklas.

⁷ I vid och överlappande bemärkelse; det vill säga både med initiativtagare, verksamhetsledare, anställda, praktikanter, engagerade medlemmar och volontärer.

5.1.1 Baserat på medlemskap

Medlemsgemenskaper i andelsjordbruk är olika stora (från omkring två till 200 medlemmar) beroende på hur många konsumenter som initiativtagare vill och kan knyta till sina andelsjordbruk. Vidare baseras medlemsgemenskaper i andelsjordbruk på det ömsesidiga egenintresset att få ekologiska och lokalt odlade grönsaker samtidigt som konsumenter vill stötta en lokal producent – vilket i sin tur kännetecknar gemenskaper i vår tids moderna och formella samhälle, i linje med Tönnies (1887) begrepp *gesellschaft* (Stenberg 2011).

Samtidigt har medlemgemenskaper i andelsjordbruk inslag av personlig och traditionell bygemenskap som uppstår i och med andelsjordbrukens långsiktiga avtal, nätverk av människor, hämtplatser för grönsaker, arbetsträffar i odlingar och övriga medlemsaktiviteter – vilket är i linje med att gemenskaper både kan ha inslag av Tönnies (ibid.) *gesellschaft* och *gemeinschaft* (Loomis 2005).

Personliga gemenskaper

Graden av *gemeinschaft* (personlig gemenskap) i medlemsgemenskaper skiljer sig åt mellan andelsjordbruk beroende på mängden sociala och inkluderande inslag för och av medlemmar. För medlemmar som hämtar sina grönsaker på en hämtplats utan att möta någon annan från andelsjordbruket, och som dessutom inte deltar på någon av andelsjordbrukets medlemsaktiviteter, är graden av *gemeinschaft* låg. För medlemmar som veckovis skördar och distribuerar grönsaker, och i samband med det fikar ihop i andelsjordbruket, är graden av *gemeinschaft* hög.

Medlemsgemenskaper i andelsjordbruk utvecklas mot en högre grad av *gemeinschaft* genom fler sociala och inkluderande aktiviteter, vilket exempelvis har skett i ett andelsjordbruk där medlemmarna bildade en ekonomisk förening och tog över ansvaret för skörd, distribution och medlemmar i andelsjordbruket.

5.1.2 Baserat på arbete

I nästan alla andelsjordbruk finns det under hela eller delar av säsongen olika stora arbetsgemenskaper som uppstår eftersom människor motiveras och engageras av att dela normer, värderingar och uppfattningar av verkligheten med varandra, och får utbildning och träning i arbetet (Engdahl & Larsson 2011). I sin tur är arbetsgemenskaper i andelsjordbruk organiserade olika.

I ett stort andelsjordbruk kännetecknas arbetsgemenskapen av säsongsanställda som ansvarar för olika delar av verksamheten (såsom odling, distribution, ekonomi och maskiner) samt en koordinerande arbetsledare, i linje med Greiners (2004) fjärde utvecklingsfas. Graden av *gesellschaft* (formell gemenskap) blir därför hög i arbetsgemenskaper i stora andelsjordbruk.

Huruvida en hög grad av gesellschaft i ett andelsjordbruk skulle innebära mindre utav gemeinschaft, och tvärt om, framkommer inte i min studie, i linje med att gesellschaft och gemeinschaft inte behöver ställas emot varandra (Loomis 2005).

Medlemmar som hjälper till

Tidigare studier pekar på att producenter i andelsjordbruk vill få hjälp av medlemmar att minska sin höga arbetsbörda (Afiff et al. 2023). Med andra ord ses medlemmar kunna vara en stabil tillgång i andelsjordbrukens arbetsgemenskaper. Det relativt höga intresse som också finns bland medlemmar att lära sig mer och hjälpa till i andelsjordbruk behöver därav undersökas vidare: Hur ofta kan medlemmar tänka sig att hjälpa till? Vilka målgrupper av medlemmar har tid att hjälpa till? Hur skulle i så fall arbetet med medlemmar kunna mobiliseras och organiseras på ett framgångsrikt sätt? Kan ekonomiska föreningar vara vägen framåt, och hur kan ekonomiska föreningar i så fall bära fler andelsjordbruk?

Även om det finns exempel på andelsjordbruk där medlemmar i stor utsträckning hjälper till och tar ansvar kan förutsättningar att få till en liknande modell i andra andelsjordbruk skilja sig åt. Huruvida ett andelsjordbruk utvecklas till den tredje utvecklingsfasen med ett delegerat ledarskap avgörs, i linje med Greiner (2004), även av initiativtagarna och deras ledarskap.

5.2 Alternativa matsystem i Sverige

Sveriges matsystem står inför stora utmaningar vad gäller att bli mer hållbart och resilient. Samtidigt är alternativa matsystem på frammarsch där framför allt REKO lockar omkring 800 000 konsumenter (Hushållningssällskapet u.å.).

I jämförelse med REKO lyfter medlemmar i andelsjordbruk fram fördelar med att få grönsaker från andelsjordbruk. Möjligen är liknande fördelar applicerbara på fler matvaror än grönsaker men än så länge är det grönsaker som dominerar i andelsjordbruk. (Även om det förekommer att producenter i andelsjordbruk säljer exempelvis kött, honung och ägg till sina medlemmar sker inte denna extra försäljning i form av andelar.)

Fördelar som finns med andelsjordbruk i jämförelse med REKO kan behöva lyftas fram mer till konsumenter som redan har tagit steget till ett alternativt matsystem såsom REKO (då de konsumenterna kan vara mer öppna att testa ett annat alternativt matsystem som andelsjordbruk).

Andelsjordbrukens initiativtagare vill generellt sett knyta något fler konsumenter till sina andelsjordbruk, från att i snitt ha 42 till att uppnå 59 medlemmar, enligt min enkät. Ska rörelsen växa behöver därmed fokus troligen vara på att starta fler andelsjordbruk snarare än att stötta befintliga andelsjordbruk att få något fler medlemmar. Samtidigt har andelsjordbruk enligt enkäten i snitt funnits i tre år vilket visar att det finns en ung generation av initiativtagare som

behöver stöd i att etablera framgångsrika andelsjordbruk, i linje med att Svenssons studie (2018) pekar på att andelsjordbruk kämpar med ekonomisk hållbarhet.

5.2.1 En starkare rörelse för andelsjordbruk

På många sätt är andelsjordbruk i högre grad avvarufierade i jämförelse med andra alternativa matsystem, vilket framgår i Vandebroecks studie (2019). Jag finner samma mönster i min undersökning; att det både finns avvarufierade värde-, medlems- och arbetsgemenskaper i andelsjordbruk kopplat till att det i många andelsjordbruk finns en hög grad av gemeinschaft (personlig gemenskap bortom affärsmässighet). På samma sätt bekräftar en hög grad av gemeinschaft i andelsjordbruk även Schneider & Stehrenberger slutsats (2023) om att konsumenter snarare är medproducenter/prosumenter i andelsjordbruk. Modellen för andelsjordbruk, där ett långsiktigt partnerskap ingås mellan producenter och konsumenter, innebär att konsumenterna blir medlemmar som har en mer eller mindre personlig gemenskap med producenterna.

Beroende på hur mycket personlig gemenskap som appliceras i andelsjordbruk är gränsen mellan producenter och medlemmar olika stor. För att uppmuntra en högre grad av gemeinschaft skulle frågor kring gemenskaper i andelsjordbruk kunna öppna upp för diskussion och utveckling i andelsjordbruk. Hur kan olika värdegemenskaper utvecklas utifrån modellen andelsjordbruk kopplat till organisering och utveckling av arbets- och medlemsgemenskaper?

6. Slutsats

När en eller flera initiativtagare till ett andelsjordbruk avtalar om andelar av jordbruksproduktion med en eller flera konsumenter uppstår en formellt baserad personlig gemenskap dem emellan. Inom andelsjordbruk utvecklar initiativtagare även arbetsgemenskaper med anställda, volontärer, engagerade medlemmar och praktikanter. Oftast sker företagande i andelsjordbruk individuellt med enskild firma, men det finns exempel på ekonomiska föreningar i form av ekonomiska föreningar där initiativtagare eller medlemmar delar företagsgemenskaper för andelsjordbruk.

Även om de flesta initiativtagare startar andelsjordbruk på egen hand är det mycket vanligt förekommande att de utvecklar arbetsgemenskaper för enstaka tillfällen, delar av säsonger eller hela säsonger. Arbetsgemenskaper i större andelsjordbruk består av anställda medan mindre andelsjordbruk har volontärer och/eller engagerade medlemmar som hjälper till ideellt. Det är även vanligt att praktikanter ingår i andelsjordbrukens arbetsgemenskaper.

Medlemsgemenskaper i andelsjordbruk uppstår främst genom att initiativtagare i sina nätverk lockar konsumenter som vill få ekologiska grönsaker samtidigt som konsumenterna vill stötta en lokal producent. Frågan om att engagera medlemmar i arbetet i andelsjordbruk föreslås undersökas vidare i framtida forskning.

Den här studien pekar på att gemenskaper i andelsjordbruk karaktäriseras av att vara olika stora, och mer eller mindre personliga och formella för arbetslag och medlemsgrupper, beroende på initiativtagarnas behov, mål och förutsättningar.

Referenser

- Access to Land & URGENCI (2017). *Access to Land and Community Supported Agriculture stories from Europe*. The European Access to Land Network. URGENCI the International Network for CSA. https://www.accesstoland.eu/IMG/pdf/a2l_csa_report_june2017.pdf [2024-03-09]
- Andelsjordbruk Sverige (u.å.). *Om andelsjordbruk*. <https://andelsjordbruksverige.se/om-andelsjordbruk/> [2024-03-08]
- Afiff, A.A., Baiquni, M., Siscawati, M., Sulistyowati, C.A. (2023) Challenges and potential solutions in developing community supported agriculture: a literature review. *Agroecology and Sustainable Food Systems*. Volume, 2023 - Issue 6. 834-856. <https://doi.org/10.1080/21683565.2023.2187002>
- Axfood (u.å.) *Svensk dagligvaruhandel*. <https://www.axfood.se/om-axfood/marknad-och-trender/den-svenska-dagligvaruhandeln/> [2024-03-08]
- Bárdos, G., Birtalan, I.I., Neulinger, Á., Rácz, J. (2019) Community supported agriculture membership: The benefits of spousal involvement. *International Journal of Consumer Studies*. Volume 44, Issue 2. 172-180. <https://doi.org/10.1111/ijcs.12555>
- Björkqvist, E. (2016) *Man ska odla för sina grannar: motiv, drivkrafter och mål hos andelsjordbrukare i Sverige*. SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för stad och land. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:slu:epsilon-s-5638>
- Bäckgren, K. & Fransson, S (2019) *Småskaliga Grönsaksproducenter i Staden En Kvalitativ Studie av Företagares Förståelse av Konsumenters Barriärer vid Köp av Lokalproducerade Grödor*. Göteborgs universitet, Företagsekonomiska institutionen. <http://hdl.handle.net/2077/60550>
- Cohen, A.P. (1985) Introduction. Taylor & Francis e-Library, 2001. Hamilton, P. (red.). *The Symbolic Construction of Community*. 12. https://www.academia.edu/23905930/Cohen_Anthony_P_Symbolic_Construction_of_Community_Key_Ideas [2024-03-09]
- Crossman, A. (2019) *Overview of Gemeinschaft and Gesellschaft in Sociology Understanding the Difference Between Community and Society*. <https://www.thoughtco.com/gemeinschaft-3026337> [2024-03-09]
- Doernberg, A. Opitz, I., Piorr, A., Siebert, R., Zasada, I. (2019) Consumer-producer interactions in community-supported agriculture and their relevance for economic stability of the farm – An empirical study using an Analytic Hierarchy Process. *Journal of Rural Studies*. Volume 68. 22-32. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.03.011>

- Engdahl, O. & Larsson, B. (2011) *Sociologiska perspektiv: grundläggande begrepp och teorier*. 2 uppl., Studentlitteratur.
- Flink, C. & Persson, J. (2015) *Community Supported Agriculture (CSA) och hållbar utveckling – en studie om hur CSA kan främja en hållbar samhällsutveckling i Sverige*. SLU, Sveriges lantbruksuniversitet. Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:slu:epsilon-s-4979>
- Greiner, L.E. (1989). *Evolution and Revolution as Organizations Grow*. Harvard Business Review.
https://www.ucg.ac.me/skladiste/blog_615939/objava_151912/fajlovi/GREINER%20Evolution-and-Revolution-as-Organizations-Grow.pdf [2024-03-09]
- Gunnarsson, M. (2019). *Om att minska fysiska och mentala avstånd: Lokalisering och relationsbyggande hos andelsjordbruk i Sverige*. Uppsala universitet. Kulturgeografiska institutionen.
<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-376868>
- Hushållningssällskapet (u.å.). *REKO-ringar i Sverige En folkrörelse som växer av egen kraft*. <https://hushallningssallskapet.se/forskning-utveckling/reko/> [2024-03-08]
- Jordbruksverket (2021). *Hållbara livsmedelssystem – Definition, pågående initiativ och förslag på åtgärder*. Rapport 2021:3. Jordbruksverket.
https://www2.jordbruksverket.se/download/18.cf49278178c8ff7c628d239/1618503422436/ra21_3v2.pdf [2024-03-08]
- Jordbruksverket (2023). *Om ekologisk produktion*. <https://jordbruksverket.se/jordbruket-miljon-och-klimatet/ekologisk-produktion> [2024-03-08]
- Kaziy, F. & Tocu, D. (2020) *Community Supported Agriculture - En studie om konsumenters motivationer och barriärer till medlemskap*. Malmö universitet. Fakulteten för kultur och samhälle.
<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:mau:diva-22028>
- Källgren, T. (2021) *Community Supported Agriculture in Sweden and its transformative potential: A survey of farmers*. KTH, Kungliga Tekniska högskolan. Hållbar utveckling, miljövetenskap och teknik.
<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kth:diva-304399>
- Källgren, T. & Nordling, O. (2019) *Community Supported Agriculture” i Sverige: Modellens bidrag till ett hållbart livsmedelssystem*. KTH, Kungliga Tekniska högskolan. Hållbar utveckling, miljövetenskap och teknik.
<https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:kth:diva-262012>
- Loomis, C.P. (2005). *”Community and Society”*. Lin, J. & Mele, C. Urban Sociology Reader. Routledge. 16-22.
<https://books.google.se/books?id=MOx34MBcHDMC&lpg=PA16&dq=Gemeinschaft%20Gesellschaft%20community&lr&hl=sv&pg=PP1#v=onepage&q&f=false> [2024-03-09]
- LRF (2022). *Importandel 2022 eller ”Varannan tugga är svensk”*. LRF, Lantbrukarnas rksförbund. <https://www.lrf.se/las-mer/sa-mycket-mat-importerar-sverige/> [2024-03-09]

- MSB (2013). *Resiliens Begreppets olika betydelser och användningsområden*. (MSB569 – 2013) MSB. <https://rib.msb.se/filer/pdf/27199.pdf> [2024-03-08]
- Naturvårdsverket (2023). *Klimatet och jordbruket*.
<https://www.naturvardsverket.se/amnesomraden/klimatomstallningen/omraden/klimatet-och-jordbruket/> [2024-03-08]
- Nilsson, M. & Wejåker, K. (2016) *Community supported agriculture: in a Swedish context*. SLU, Sveriges lantbruksuniversitet. Institutionen för ekonomi.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:slu:epsilon-s-5121>
- Schneider, T. & Stehrenberger, A. (2023). “At first, I was only a subscriber”: re-mediating food citizens’ solidarity practices through digital technologies. *Front. Sustain. Food Syst.* Volume 7 - 2023 <https://doi.org/10.3389/fsufs.2023.1214354>
- Sjöblom, J. (2015). *Från konsument till medproducent: förekomsten och utvecklingen av Community Supported Agriculture i Sverige*. SLU, Sveriges lantbruksuniversitet. Institutionen för människa och samhälle.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:slu:epsilon-s-4466>
- Stenberg, H. (2011) *Gemenskapens socialpsykologi*. 1 uppl. Liber AB
- Svensk Dagligvaruhandel (u.å.). *Årsrapport 2022*.
<https://www.svenskdagligvaruhandel.se/arsrapport-2022/forsaljningsutveckling-ekologiskt-2022/> [2024-03-08]
- Svensson, A. (2018) *A sustainable food-system? Economic sustainability of Swedish community of Swedish community supported agriculture (CSA)*. SLU, Sveriges lantbruksuniversitet. Institutionen för biosystem och teknologi.
<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:slu:epsilon-s-9528>
- URGENCI (2016). *Our European Declaration*. <https://urgenci.net/our-european-declaration/> [2024-03-09]
- Vandenbroeck, E. (2019) *Food: to feed or to profit? (De)commodification in the food system and Community Supported Agriculture*. Uppsala universitet. Institutionen för arkeologi och antik historia. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-402182>

Bilaga 1

Intervjufrågor initiativtagare/producenter

1. Går det bra att ditt/era namn är med och att jag spelar in?
2. Vad tänkte du/ni kring att engagera medlemmar när du/ni startade?
 - a. Hur skulle ni involvera medlemmarna?
3. Hur har det gått att involvera och engagera medlemmarna?
4. Vad gör ni för att engagera och involvera medlemmarna?
 - a. På vilka sätt kan medlemmarna vara engagerade och involverade?
5. Hur ser året ut vad gäller att involvera och engagera medlemmarna?
 - a. Förekommer det andra sätt i andra andelsjordbruk?
6. Vad betyder det för dig som producent att ha engagerade och involverade medlemmar?
 - a. för er som initiativtagare?
 - b. för de andra medlemmarna?
 - c. för ert andelsjordbruk?
 - d. för platsen/gården?
 - e. för landsbygden
 - f. för samhället?
 - g. Hur visar sig detta i praktiken?
7. Vad fungerar bra och mindre bra hos er kopplat till att engagera och involvera medlemmar?
 - a. Vad har ni hört från andra om att engagera och involvera medlemmar?
 - b. Är det något som du skulle vilja göra mer eller mindre av?
8. Vill ni engagera fler medlemmar? Hur många i så fall? Varför, varför inte? Till vad?
 - a. Vad kan ni göra för att engagera och involvera fler medlemmar? Hur kan fler medlemmar bli engagerade och involverade i rörelsen som helhet?

Intervjufrågor medlemmar

1. Går det bra att ditt namn är med och att jag spelar in?

2. Hur kommer det sig att du engagerar dig i/besöker andelsjordbruket?
3. Hur började det hela för dig med att vara med i andelsjordbruket?
4. Hur har din resa sett ut i andelsjordbruket?
5. På vilket sätt är du engagerad eller delaktig i andelsjordbruket? Vilken roll har du? Vad gör du?
6. Vad fungerar bra och mindre bra i ditt engagemang eller delaktighet?
 - a. Hur vill du utvecklas i ditt engagemang?
 - b. Kan du utveckla engagemanget? Vilka möjligheter och utmaningar finns?
 - c. Vad vill du få ut av ditt engagemang?
7. Vad betyder ditt engagemang/din delaktighet för andelsjordbruket?
 - a. för de andra andelsägarna?
 - b. för producenterna?
 - c. för platsen?
 - d. för landsbygden
 - e. för samhället?
 - f. Hur visar sig detta i praktiken?
8. Vad betyder ditt engagemang eller din delaktighet i andelsjordbruket för dig personligen?
 - a. för dig som person?
 - b. för ditt hushåll?
 - c. för dina nära och kära?
 - d. Har du fått en annan syn på saker och ting?
9. Skulle du vilja bidra med något mer i andelsjordbruket, vad i så fall och hur?
10. Hur kan fler engageras och involveras/bli delaktiga?
 - a. I andelsjordbruket?
 - b. I rörelsen som helhet?
11. Vad skulle fler aktiva medlemmar i andelsjordbruk göra för skillnad?
 - a. För andelsjordbruket och i rörelsen i stort?

Enkätfrågor initiativtagare/producenter

1. Säljer ni grönsakskassar eller -lådor och i så fall hur säljer ni dessa? Ange alla svarsalternativ som gäller för er:
 - a. REKO
 - b. Local Food Nodes
 - c. Gårdsbutik
 - d. Matbutiker
 - e. Egen webbplats
 - f. Personliga kontakter & nätverk
 - g. Facebook
 - h. Instagram

- i. Annat, ange:
2. Beskriv vad andelar / prenumerationer innebär för dig, hur ni använder dessa begrepp vid försäljning:
3. Hur använder ni REKO?
 - a. Säljer andelar / prenumerationer
 - b. Utlämning till andelsägare / prenumeranter
 - c. Nej, använder inte REKO till andelar / prenumerationer
4. Varför använder ni REKO till försäljning och/eller utlämning av grönsakskassar?
5. Hur många andelar / prenumerationer säljer ni till, fyll i det som gäller för er:
 - a. Hushåll?
 - b. Kommuner?
 - c. Restauranger?
6. Om ni fick önska, hur skulle ni vilja ta betalt för andelar / prenumerationer?
7. Om ni enbart skulle sälja grönsaker, kan ni leva på det?
 - a. Ange på skalan: 1-5
8. Är era kunder villiga att betala mer än marknadspriset?
 - a. Ange på skalan: 1-5
9. Av dessa utmaningar, rangordna från störst 1 till lägst 5:
 - a. Hemkörning
 - b. Utlämning
 - c. Paketering
 - d. Kundrelationer
 - e. Personalbrist
10. Något annat som ni vill erbjuda era kunder:
 - a. Kurser
 - b. Café
 - c. Konferens
 - d. Receptblad
 - e. Nyhetsbrev
 - f. Skördefest eller dylika evenemang
 - g. Något annat ni vill erbjuda era kunder:
11. Genom vilka kanaler når ni era kunder?
 - a. Via Facebook, Instagram
 - b. Egen webbplats
 - c. Egen onlinebutik
 - d. Köpkooperativ
 - e. Kommun och länsstyrelse
 - f. Restauranger och caféer
 - g. Matbutiker

- h. REKO
 - i. Local Food Nodes
 - j. Gårdsbutik
 - k. Via telefon
 - l. Via affischer, tryckmaterial
 - m. Andra kanaler för att nå kunder, ange:
12. Frågor om er verksamhet gällande andelar / prenumerationer:
- a. Antal år sedan start:
 - b. Antal kunder första året:
 - c. Antal kunder i dagsläget:
 - d. Önskad kundbas, antal kunder:
13. Er verksamhet, hur ser den ut idag?
- a. Företagsform:
 - b. Anställda i företaget:
 - c. Odlingsyta i kvm eller ha:
 - d. Antal volontärer / obetald arbetskraft:
14. Beskriv ert drömläge som ni önskar er inom 2 år för er verksamhet:
15. Hur skulle digitala verktyg och plattformar stötta era utmaningar? Vilken funktionalitet skulle en sådan tjänst innehålla?
16. Hur har corona påverkat er verksamhet?

Enkätfrågor medlemmar

1. Köper du andelar eller prenumererar du på grönsaker idag?
 - a. Andel
 - b. Prenumeration
2. Vad motiverar dig till att köpa andel eller prenumeration?
3. Hur hittade du till producenten, ange alla svarsalternativ som gäller för dig?
 - a. Facebook, Instagram
 - b. Grönsaksproducentens webbplats
 - c. REKO
 - d. Local Food Nodes
 - e. Gårdsbutik
 - f. Affischer eller annat material
 - g. Hört via bekanta, vänner
 - h. Marknad
 - i. Andra kanaler, ange vilka:
4. Vad ingår i din andel eller prenumeration, utöver grönsakerna?
5. Finns det något du skulle vilja lägga till, ta bort eller ändra i din grönsakskasse?
6. Hur kan kommunikationen mellan dig och producenten förbättras jämfört med idag?

7. Hur löper din andel eller prenumeration under året?
 - a. Helår
 - b. Årstidsvis
 - c. Annat, ange vad:
8. Hur ofta betalar du för andelen eller prenumerationen idag?
 - a. Per vecka i efterskott
 - b. Per helår
 - c. Per månad i efterskott
 - d. Annat, ange vad:
9. Hur ofta får du leverans av grönsaker i din andel eller prenumeration?
 - a. Varje vecka
 - b. Varannan vecka
 - c. Annat, ange vad
10. Hur får du leveransen idag?
 - a. Hemkörning
 - b. Hämtar upp på utlämningsplats
 - c. Hämtar själv på gården
 - d. Hämtar på REKO
 - e. Ange önskemål gällande leveransen i framtiden:
11. Kan du tänka dig att betala mer per grönsakskasse än vad du gör idag, ange hur mycket mer?
12. Berätta hur du beskriver konceptet andelar och prenumerationer till dina vänner och bekanta:
13. Kan du tänka dig att sponsra alternativt ge en gåva till bonden för investeringar i sin verksamhet?
 - a. Ja
 - b. Nej
 - c. Vet ej
14. Vad är det viktigaste för dig gällande lokal matförsörjning?
 - a. Minska miljö- och klimatpåverkan
 - b. Äta vegetariskt, veganskt
 - c. Få färsk grönsaker
 - d. Köpa närodlat
 - e. Köpa direkt från bonden
 - f. Annat, ange vad:
15. Vad är du mest missnöjd med gällande modellen andelar/prenumeration?
 - a. Urval av grönsaker
 - b. Tidskrävande
 - c. Mängden grönsaker
 - d. Leveransen
 - e. Andra orsaker

- f. Ange förklaring:
16. Vilka utmaningar ser du med grönsakerna, välj alla som gäller för dig?
- a. Förvaring
 - b. Tillagning
 - c. Recept
 - d. Konservering
 - e. Okända grönsaker
 - f. Andra utmaningar:
17. Vill du delta i odlingen eller andra aktiviteter på gården, ange vad som intresserar dig:
- a. Skördefest
 - b. Volontärarbete
 - c. Kurser i odling
 - d. Kurser i matlagning
 - e. Nej, har inte tid eller intresse
 - f. Vet ej
 - g. Annat, ange:
18. Överväger du att avsluta din andel eller prenumeration, berätta varför:
19. Ange hur ditt hushåll ser ut:
- a. Familj
 - b. Par
 - c. Ensamhushåll

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i **JA**, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i **NEJ**, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Du hittar en länk till SLU:s publiceringsavtal på den här sidan:

- <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>.

JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.